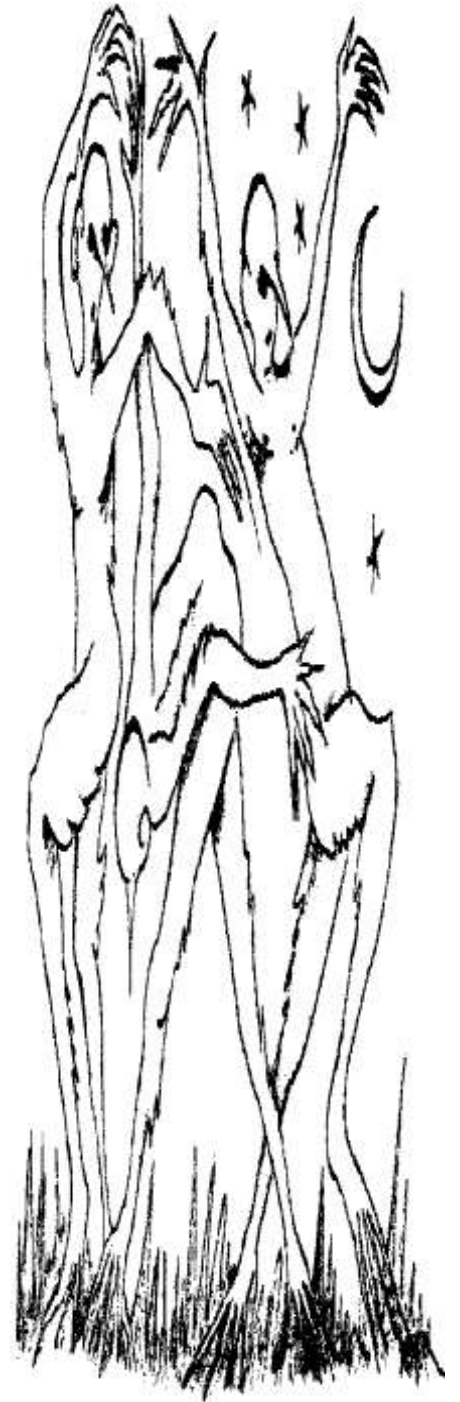

לְמָה אֵיזָה מִגַּ הַיּוֹם?

לוח השנה כאמצעי חינוכי ביחידה

מודל לבניית פעילות חברתית

כתיבה: צוות המחקר והפיתוח בפיקוח מכללת רוברט מ. ברן.
תודות על הסיוע בהפקת החוברת למכללת רוברט מ. ברן ולמרכז לזהות ולתרבות
יהודית בבית-מורשה בירושלים.

בשיתוף

המרכז לזהות ולתרבות יהודית
בית-מורשה בירושלים

קרן רוברט מ. ברן
Robert M. Beren Foundation

Funded by
UJA Federation
of New York

מטרת על:

המפקד ירכוש כלי לבניית פעילות חברתית העונה על צרכים נקודתיים ביחידתו באמצעות לוח השנה העברי וחגי ישראל - הן כמקור השראה והן כמסגרת זמן מאפשרת.

יעדים:

- המפקד יזהה את ההזדמנויות החינוכיות הטמונות בלוח השנה העברי ויממשן.
- המפקד יעמיק את ידיעותיהם של חייליו אודות מועדי ישראל השונים.
- שילוב הפעילות סביב המועדים בפעילות היחידתית השוטפת בדרך רלוונטית ליחידה, אשר תיצור את החיבור בין חיי היום-יום ביחידה לחיי הרוח.
- התמודדות עם שאלות ערכיות ואקטואליות הקשורות בחג.

הקדמה

"לוח השנה, כמבנה קבוע של סדרי הזמנים, יש לו חשיבות עיקרית בכל התרבויות. התרבות, כמכלול העשייה הרצונית-תכליתית של חברת בני-אדם, מבטאת מאמץ מתמיד מצד כל חברה אנושית להחיל את הערכותיה, משאלותיה, שאיפותיה ויעדיה על סביבתה הטבעית.

... קביעת סדרי זמנים כמוה כקביעת גבולי מקום שעליו מבקשת החברה להחיל את חוקת חייה, היא יסוד הכרחי למפעל הזה. בלי סדרי זמנים קבועים אין לו לאדם מבט כולל על מהלך חייו יחד עם כל בני חברתו." (אליעזר שבייד, "ספר מחזור הזמנים", הוצאת "עם עובד" 1986).

נדמה כי כשם שחגי ומועדי ישראל נעים על המתח שבין שמחה לאבל, כך גם היחס של החיילים כלפיהם; שמחה כשיוצאים אותם ואבל כשנשארים אותם...

לעיתים נדמה כי העולם הצבאי, אותו חווים החיילים, מנותק לגמרי ואף מרוחק אלף שנות אור מהעולם ש"בחוק"; ולרוב זה נכון... אך ישנם ימים ספורים בשנה בהם אין זה כך; אותם ימים מיוחדים המצוינים מדי שנה באותו היום על גבי לוח השנה. ימים אלו - חגים ומועדים, מאחדים את אזרחי ישראל, הן ב"אזרחות" והן בצבא כאחד; חלקם על פי דת משותפת (לדוגמא: סוכות ליהודים, חג המולד לנוצרים, חג הנביא שועיב לדרוזים או רמאדן למוסלמים) וחלקם משותפים לכלל אזרחי המדינה (למשל: יום הזיכרון לרצח יצחק רבין).

ישנן מספר דרכים לציין חג מסוים בזמן השירות הצבאי; אחת מהן היא פסיבית וכוללת אכילת ארוחת חג עם כל היחידה ומתן מנוחה וחופש לחיילים. מודל זה בא להציע אלטרנטיבה לדרכים כאלו. מטרתו להזמין את החיילים להיות שותפים מלאים לתכנים ולפעילויות, לערב את החיילים ולדרבן אותם ליזום ולהיות אקטיביים. הוא מיועד לאותם מפקדים המבינים את התפקיד החינוכי המופקד בידיהם והבלתי ניתן לניתוק מהתפקיד הפיקודי; אלו הרוצים לאפשר חיבור של חייליהם לחברה בה הם חיים, לתרבות, למסורת ארוכת השנים ולשאלות הערכיות הנלוות לאותם חגים, וכל זאת על ידי שימוש בלוח השנה וההזדמנויות החינוכיות הטמונות בו.

הנך מוזמן להעמיק ולהעשיר מעבר להצעות הניתנות כאן בכדי למצות את ההתייחסות

למועדים הרלוונטיים לחייליך, בכדי שתהיה התפתחות לאורך השנים ובכדי שה"פסח" השלישי אותו יציינו חייליך בצבא יהיה מורכב ואחר מה"פסח" הראשון, ובעיקר בכדי שתיווצר אווירה שונה ביחידה סביב גיבוש יחידתי-ערכי.

בפעילויות חברתיות ביחידה לציון מועדים בלוח השנה, מועדים אשר אתה המפקד נמצא בהם ממילא עם חייליך, ניתן להפיק שלושה יתרונות עיקריים:

מפגש רב-תרבותי מרתק הכולל היכרות מעמיקה עם המסורות של חברינו, שילכד ויקרב אותנו לכדי יחידה מגובשת יותר;

העמקה במקורות החגים והבנת משמעותם הרלוונטית והאקטואלית (מעבר לחשיבות האוכל של אמא...), כך שנרגיש קרובים יותר לתרבותנו ולחברה בה אנו חיים;

התמודדות עם שאלות ערכיות ואקטואליות הקשורות בחג, מה שיוסיף ויתן משמעות חדשה לחגים ואף ייצור יחידה חושבת, משוחחת ומעניינת יותר.

מבנה המודל – איך זה עובד?

זיהוי צרכים ביחידה

בשלב הראשון תתבקש לענות על השאלה הבסיסית: לשם מה נועדה פעילות זו? על אילו צרכים עליה לענות?

התאמת הפעילות לסיטואציה האקטואלית של היחידה

בשלב השלישי תידרש לענות על שאלות אשר יכוונו וימקדו אותך בדרך לבנייה נכונה ומותאמת למטרת הפעילות שהצבת לעצמך בשלב זיהוי הצרכים ביחידה.

דגשים לפעילות

בשלב זה תקבל דגשים ספציפיים לפעילות זו וכלים חדשים למחשבה שיעזרו לך לבנות פעילות חדשנית ומותאמת לצרכי היחידה, תוך שימוש במשאבים (הטכניים והאנושיים) העומדים לרשותך.

בחירת נושא לפעילות על פי צורך עכשוי ועל-פי לוח השנה

בשלב השני עליך לבחור נושא לפעילות מתוך המגוון המוצע במודל. בחר על פי שיקול דעתך את הנושא הרלוונטי ביותר ליחידתך בהתאם לחודש ולמועד בו אתם נמצאים או בהתאם לערך מסוים בו אתה רוצה לעסוק.

שלד לבניית הפעילות

לאחר גיבוש הרעיון לפעילותך תוכל להעזר בשלד, לתוכו תיצוק את תוכן הפעילות ואופניה (מטרות, שלבים, מתודות, עזרים, דגשים ועוד).

משוב

בתום הפעילות חשוב על נקודות לשיפור ונקודות לשימור. רשום נקודות אלו בשביל עצמך (למעקב עצמי) ובשביל יצירת "זכרון ארגוני" לנוחות משתמשים נוספים במודל. זו הנקודה לחשוב על בניית פעילות-המשך אשר תהיה קשורה לפעילות שהעברת.

זיהוי צרכים ביחידה

- ◆ לנוחותך מצויה דוגמא למילוי דף זה בסוף חוברת המקורות.

חשוב לזכור לכל אורך בניית הפעילות, כי המטרה העיקרית הניצבת למולך היא חיילך, כלומר, האתגר העיקרי שלך הוא להצליח להיות עם "יד על הדופק", כך שתוכל לאפיין בצורה הטובה ביותר מה דרוש לחיילך וליחידה. לצורך בניית הפעילות, המועד משמש מקור השראה ומסגרת זמן מאפשרת; הוא אינו מטרה בפני עצמו.

זיהוי הצרכים מתבצע בשני מישורים במקביל:

האחד הוא הפרק הצבאי בו נמצאים החיילים; במישור זה עליך להתבונן בפרק בו נמצאים חיילך (קורס/קו/אימון...) יחד עם המועדים הרלוונטיים לזמן זה על פי לוח השנה העיברי, ולתכנן פרק זה כך שאותם מועדים יהיו שזורים בתוכנית החינוך באופן אינטגרלי. לשם כך נסה להשיב על השאלות הבאות:

- מהו הפרק הצבאי העומד לפתחנו?
- מהן מטרות הפרק הצבאי הנ"ל (הכשרה, "החזקת קו"...), מהן המטרות והצרכים החינוכיים אשר אנו רוצים לשזור לאורך פרק זמן זה?
- מהם המועדים אותם נציין ונחוג בפרק זמן זה?
- כיצד ניתן לעשות בהם שימוש אשר יענה על המטרות והצרכים החינוכיים?
- תכני הפרק הצבאי (הקורס/ההכשרה...) כמעט ואינם משתנים מפעם לפעם אך המועדים המתקיימים בפרק זמן זה מתחלפים. כיצד ניתן לגעת בנושאים ונקודות אשר לא נגזרים מהמועדים הרלוונטיים?

המישור השני הוא מישור הפרט והמסגרת ובו תצטרך לחשוב מהם הצרכים הספציפיים של היחידה והחיילים. לשם כך נסה להשיב על השאלות הבאות:

- למה חיילך זקוקים עכשיו יותר מכל?
- מה חסר להם?
- היכן זיהית נקודות כשל או קונפליקטים אצל חיילך?
- אילו נקודות היית רוצה לשמר, להעצים?
- מה יאפשר ליחידה להתפתח, להשתפר?

לשם מה נועדה פעילות זו?

כעת, כשברורה לך מטרת העל של פעילותך – התקדם שלב בתהליך בניית הפעילות; נסה להוציא מהמועד המתקרב קישור לערך בו אתה רוצה לעסוק.

יש לזכור! לא ניתן "לכפות" על כל מועד כל ערך רצוי. לעיתים הכרחי, ואף ראוי, להשתמש בערכים הנובעים ישירות מהחג...

כיצד להוציא מכל חג קישור לערך בו אני רוצה לעסוק?

ערך:

מועד:

אסוציאציות

במשך שתי דקות, כתבו את כל האסוציאציות שעולות בראשכם לחג שבחרתם; שירים, מנהגים, מסורות משפחתיות, חוויות, זיכרונות ילדות, מאכלים וכו' - ללא סדר או מחשבה. לדוגמא: יום ירושלים - ירושלים של זהב/נעמי שמר, צעדת ירושלים, מלחמת ששת הימים, שלושת הדתות הגדולות, חילונים-חרדים, יהודים-ערבים, כביש בר-אילן, הכותל המערבי, גבעת התחמושת...

קישור הערך אל החג/מועד

כעת, עליכם לחפש קשר כלשהו, בין הערך בו אתם מעוניינים לעסוק, לבין החג הקרב ובא. לפניכם מספר דרכים בהן ניתן למצוא קשרים כאלו:

קישור ישיר - נסו לחפש באסוציאציות שכתבתם, או בדף ה"פירוק לגורמים", היבט כלשהו של החג שמעלה את הערך בו בחרתם. (למשל: גיבור שהאמין בערך, סיפור שמדבר על הערך וכו')

קישור הפוך - נסו לחפש באסוציאציות שכתבתם, או בדף ה"פירוק לגורמים", היבט כלשהו של החג שמעלה את הערך בו בחרתם על דרך השלילה. (למשל: גיבור שלא התנהג על פי הערך שבחרתם, או סיפור שיש בו ניגוד לערך שבחרתם)

קישור אסוציאטיבי - נסו לחפש באסוציאציות שכתבתם, או בדף ה"פירוק לגורמים" קישור כלשהו שאינו בתוכן החג, אלא עולה באופן אסוציאטיבי מהחג (למשל: משם החג, משורה בשיר, פתגם או מנהג וכו').

שימו לב: בכל חג או מועד קיים מטען תרבותי - היסטורי רחב ומקיף. עולם האסוציאציות והדמיון של כל אחד מאיתנו הינו בלתי מוגבל. האפשרויות לקישור בין כל חג לנושאים רבים, הן כמעט בלתי מוגבלות, כל מה שצריך הוא לפתוח את העיניים והלב ולחפש.

דוגמא:

הערך: סובלנות. החג: יום ירושלים.

קישור ישיר: דרך בחינת האוכלוסיות השונות המרכיבות את הבירה ניתן לגעת בשאלות של רב-תרבותיות בחברה (יהודים-ערבים, חילונים-חרדים) וביחידה (חיילים ממוצא רוסי, ממוצא אתיופי, חיילים דתיים, חילונים...). עיסוק בשאלות אלו מהווה פתח להגברת הסובלנות ביחידה וריכוך מתחים (אם הם קיימים) בתוך היחידה.

רשימת ערכים אפשריים:

מרוח צה"ל:

דבקות במשימה וחתירה
לניצחון
אחריות
אמינות
דוגמה אישית
חיי אדם
טוהר הנשק
מקצועיות
משמעת
רעות
שליחות

ערכים נוספים:

נאמנות
כבוד האדם
הגנת המדינה
כנות
שוויון
חירות
סובלנות
חריצות
דמוקרטיה

קישור אסוציאטיבי: דרך עיסוק בסיטואציה שנוצרה עקב סגירת כביש בר-אילן ניתן להעלות שאלות בנושא התנגשות תרבותית-חברתית בין אוכלוסיות שונות בירושלים בפרט ובישראל בכלל, ומשם להשליך על חשיבות הסובלנות וכיבוד רב-התרבותיות ביחידה.

שאלון התאמת הפעילות לסיטואציה ביחידה

1. באיזו נקודה בלר"ז הצה"ל נמצאים החיילים (אימון, קו...)? היכן גיאוגרפית אתם נמצאים (צפון, דרום, מדבר..)? מה ההשפעה של כל הנתונים הללו על החיילים ועל הפעילות?
2. מהם הדברים העיקריים שקרו בתקופה האחרונה? מה מטריד אותם? אילו מחשבות? אילו רגשות?
3. עם איזה "מטען" החיילים באים לחג? באיזו נקודה הם נמצאים כרגע?
4. עם איזה "מטען" אתה, המפקד, מגיע לפעילות? באיזו נקודה אתה נמצא? (כועס על החיילים? מוטרד מעניינים אישיים? גאה בהם?)
5. האם אתה רק רוצה להעביר לחיילים מסר ספציפי, או שמא אתה רוצה גם לשמוע מהם?
6. מי יעביר את הפעילות?
7. אם לדעתך, כדאי שאחד (או כמה) מהחיילים יעביר את הפעילות, על מי כדאי להטיל את המשימה?
8. איזה חייל יפיק את המקסימום מהזדמנות זו? איזה חייל ידע לנצל אותה?
9. אם אתה (המפקד) מעביר את הפעילות, מה תרצה לשדר לחיילים? איזו דמות של מפקד תרצה ליצור?
10. האם אתה רוצה את החיילים כמשתתפים אקטיביים או פסיביים בפעילות?
11. מה צריכה להיות האווירה בפעילות? (קלילה, חברותית, מגבשת, רצינית, נוקשה)
12. האם מרכז הפעילות הוא תוכן מסוים שברצונך להעביר לחיילים או שמא זוהי התרחשות חברתית מסוימת, בינך לבין החיילים או בינם לבין עצמם?
13. מהי הנקודה החשובה ביותר להעביר לחיילים בתום הפעילות? מהי מטרת העל?
14. עם איזה "מטען" אתה רוצה שהחיילים יצאו מהפעילות? מה השינוי העיקרי שאתה רוצה שיתרחש? מה הדבר המרכזי שאתה רוצה לתת להם?

◆ לנוחותך מצויה דוגמא למילוי דף זה בסוף חוברת המקורות.

כיצד הנושא שבחרת מתאים לתשובות אלו?

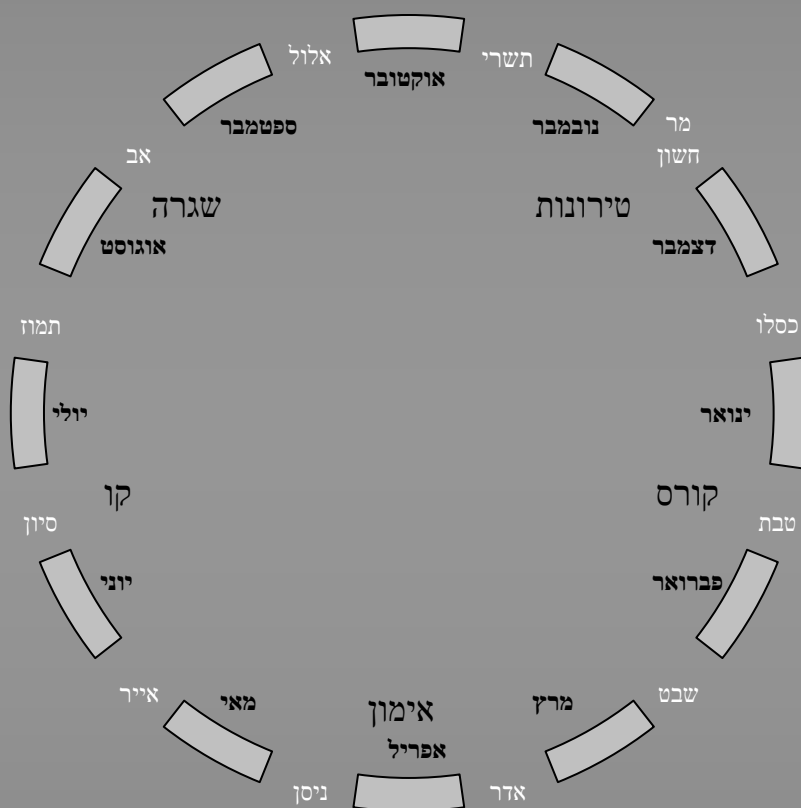
אם הנושא אינו מתאים ביותר יש לחזור לשלב בחירת נושא הפעילות!

דגשים

- ✓ מכיוון שהתאריך בו מתקיימים המועדים ידוע מראש רצוי וראוי להפוך את הפעילויות סביב המועדים לחלק אינטגרלי מתוכנית החינוך של הקורס/אימון/קו ולא לחלק תלוש שאינו קשור לרצף החינוכי.
- ✓ ניתנת לך הזדמנות נוספת לבנות את דמותך אל מול החיילים בצורה בלתי פורמאלית - ממש אותה בתבונה. חשוב איזה דמות של מפקד אתה רוצה להיות.
- ✓ הבט בחומר האנושי ה"עומד לרשותך". חיילך וודאי באים מרקע שונה, חיים אורח חיים שונה, ובעלי ידע שונה – כל זה הינו מתכון בטוח לפעילות מגוונת ומעניינת – במיוחד בחג – תן להם לבנות ולהעביר את הפעילות. זהה מי מחיילך יוכלו להוביל אותה.
- ✓ מומלץ מאוד להיעזר בתכני העשרה שונים, מלבד אלה הנמצאים במודל זה. כל חג מכיל הרבה נושאים מעניינים וחשובים שכדאי להתוודע אליהם, ובעזרתם תהפך הפעילות למעניינת הרבה יותר.
- ✓ את התחלת הכנת הפעילות לקראת ה"מועד" הרלוונטי כדאי להתחיל כשלושים יום לפני קיומו. נפח זמן זה יאפשר העמקה בתכנים, מציאת הנגזרת החינוכית הרלוונטית ובניית פעילות מעניינת ושאינה נדושה.
- ✓ אין צורך וחבל להמציא את הגלגל מחדש, כדאי ורצוי לנצל מוטיבים קיימים לצורך הפעילות, כגון: ארוחת חג, מנהגי חג, מסורות הקשורות לחג ועוד; אך יש להפוך מוטיבים אלו למעניינים ורלוונטים לחיילים.
- ✓ למען ה"דורות" הבאים אחריו רצוי להכין אוגדן שבו מצטבר חומר המתאים ליחידה והפעלות שהועברו (כולל הערות ולקחים). כמובן, ניתן להיעזר בסגל החינוך.
- ✓ בדוק את עצמך: האם הפעילות רלוונטית לחיילך?
- ✓ ישנם גופים רבים אשר יכולים להוות מקור השראה לסדורים, פעילויות וידע. גופים אלו יכולים להימצא ברמת המפקדים וסגל החינוך או ברמת גופים אזרחיים חיצוניים – השתמש בהם בתבונה.
- ✓ זכור כי לחייל המסורתי חובה הלכתית לקיים מנהגים מסוימים במועדים השונים מכוח הציווי.
- ✓ ביחידתך מצויה חוברת מקורות ייחודית למודל זה, אשר בה תמצא רקע וקטעי העשרה על כל מועד ודוגמאות רבות לנגזרות חינוכיות רלוונטיות, אשר ניתן להפיק מהפעילות סביב המועד.

מעגל

הזמנים

- ראש השנה – א'-ב' בתשרי
- צום גדליה – ג' בתשרי
- יום כיפור – י' בתשרי
- סוכות – ט"ו בתשרי
- שמחת תורה – כ"ב בתשרי
- יום הזכרון ליצחק רבין – י"א בחשון
- חנוכה – כ"ה בכסלו
- צום י' בטבת
- ט"ו בשבט
- פורים – י"ד באדר
- פסח – ט"ו בניסן
- יום הזיכרון לשואה ולגבורה – כ"ז בניסן
- יום הזיכרון לחללי צה"ל – ד' באייר
- יום העצמאות – ה' באייר
- ל"ג בעומר – י"ח באייר
- יום ירושלים – כ"ז באייר
- שבועות – ו' בסיון
- צום י"ז בתמוז
- תשעה באב

נושאים

אפשריים

מפרקים את המועד
לגורמים ראשוניים...

בחלק זה של המודל נלמד כיצד ניתן להוציא מכל מועד וחג מגוון רחב ביותר של נושאים, ערכים ושאר נגזרות חינוכיות ובעזרתם לבנות פעילות. בבניית הפעילות עלינו לזכור כי המועד יכול להיות רק מתודה דרכה נוכל להקיף ולגעת בהמון נושאים שהקשרם למועד חורג מההקשר הברור והמידי אך עדיין נובע ממנו וקשור בו.

אז איך עושים את זה?

כל שנצטרך הוא מעט דמיון ומעוף, בעזרתם נבחן ונמפה את כל הנקודות המרכיבות את החג ודרכן נבנה את הפעילות. מבחינתנו כל מרכיב הוא פתח לפעילות ראויה, כל עוד זאת משרתת נאמנה את המטרות אותם הצבנו בשלב **זיהוי הצרכים ביחידה** ומתאימה לסיטואציה הספציפית בה נמצאת היחידה.

להלן מרכיבי החג ונושאים אפשריים לפעילות. לנוחיותך מחולקים המרכיבים לקבוצות.

כללי

מניתוח והפשטה של שם המועד ניתן לגזור נושאים שלמים לפעילות אשר לעיתים חורגים מהאופי והנושא המיוחסים באופן אינטואיטיבי למועד. לדוגמא: סוכות = לסוכך. (בקורס פיקודי) מהם המקומות בהם אני מרגיש בטוח ומוגן? מהם הדברים עליהם אני מסוכך ומגן בחיי? מהו יחסי אל פקודי, הגנה אל מול כסת"ח? פורים = פור - גורל. מהו המקום שלי בעיצוב חיי? האם גורלי מעוצב ע"י אחרים? מהי ההשפעה שלי על גורלי וחיי במסגרת הצבאית? האם גורלי נתון בידי "מספרי מוות", בידי מפקדי או בידי?

שם המועד

בבסיס כל חג ומועד עומד נושא מרכזי המוכר וידוע לכל. נקודה זו היא פתח לפעילות נדושה וחסרת עניין אך עם זאת אופציה לחידוש וכיוון מעניין. כל שעליך לעשות הוא לבחור את הנגזרות היותר מעניינות, מושכות ואקטואליות, ובעיקר את אלו שמשיגות את המטרות אשר הצבת לעצמך בתחילת המודל. לדוגמא: פסח = יציאה מעבדות לחרות. האם אנו באמת חופשים היום? האם אין אנו "עבדים" למותגים, לכסף ולשאר דברים חומריים? האם יש מקום לחופש במסגרת צבאית בה יש פקודות וחוקים ברורים?

הנושא המרכזי

מועד מהווה מסגרת וצורה לתכנים וערכים. לכל מועד ישנה היסטוריה של תכנים וערכים משתנים. במהלך השנים התפתחו ערכים תרבותיים וחברתיים שונים שעיצבו כל פעם מחדש את משמעות החג והיחס כלפיו. פעילות המכילה את ההתייחסויות השונות במהלך השנים כלפי מועד מסוים יכולה לחדד את הרלוונטיות של הערכים הגלומים במועד זה לחיים שלנו במדינת

תוכן וצורה לאורך
ההיסטוריה

ישראל ובצה"ל כיום.

לדוגמא: שבועות = חג הביכורים, חג מתן תורה וחג המים. חג השבועות עבר גלגולים רבים במשך השנים: מחג חקלאי (ביכורים), דרך חג בעל פן דתי (חג מתן תורה), חזרה אל השימוש הציוני-חקלאי בחג (חגיגות ביכורים בקיבוצים ובמושבים) וכלה בביטוי העממי של שבועות כחג המים. כיצד צורה זהה לובשת תכנים משתנים? האם במסגרת הצבאית לכל צורה יש תוכן? האם ישנן צורות ריקות מתוכן?

הסיפור

במרבית החגים ניתן לזהות דמות ראשית "המככבת" כגיבורה של החג. מהי הדמות? איזה תפקיד היא מבצעת? מניתוח הדמות ניתן למצוא עניין רב בחג ולגעת במגוון ערכים, דילמות, קונפליקטים ושאלות בנושא מנהיגות, אשר באים לידי ביטוי דרך העיסוק בדמות. לדוגמא: ל"ג בעומר = בר-כוכבא כ"גיבור" החג. מה הופך את בר כוכבא ל"גיבור" באותה התקופה? מהם המדדים לגבורה, מהות הדמות או המטרות עליהן נלחמה? כיצד נמדדת גבורה בכלל וביחידה בפרט?

מוטיב חוזר אשר קל לאתר בחגים ובמועדים הוא "האויב". מהו אותו אויב? על מה ומשום מה הוא "נגדנו"? ניתן לבנות פעילות מעניינת ומאתגרת אשר תעורר ותעלה שאלות סביב אותו ה"אויב". בחגים ומועדים בהם אין אויב בשר ודם ניתן לבנות פעילות סביב האויב הפנימי השוכן בנו ובמאבק בכוחות פנימיים בתוכנו. לדוגמא: יום השואה = הנאצים כאויב. האם הנאצים היו מפלצות או בני אדם כמונו? האם האויבים שלנו כיום הם אנשים בשר ודם כמונו? האם מותר לתפוס את האויב בצורה שכזו? האם ניתן אחרת?

הקונטקסט

מקורם של מספר חגים בלוח השנה הוא בעונות השנה (למשל שלושת הרגלים וט"ו בשבט). בחגים אלו ניתן לסכם את העונה שעברה ולהתכונן לעונה הבאה (אימון חורף/קיץ). דוגמא לכך היא שבועות = חג המים. בחג זה, הנחגג לרוב בימי ראשית הקיץ, ניתן לדבר על הנהלים החדשים והדגשים המיוחדים (משמעת מים) לעונה החמה.

בהרבה מקרים בלוח השנה העברי, התאריך של המועד הינו שיאה של תקופה רחבה יותר (דוגמת עשרת ימי תשובה או חודש סליחות). התייחסות לתקופה בה ממוקם החג יכולה להתבצע ע"י פריסת הפעילויות לחגים לאורך כל התקופה ולא רק בחג עצמו. דוגמא: ראש השנה ויום כיפור מהווים רק שלבי שיא בתהליך התשובה העובר על המאמין היהודי בעשרת ימי התשובה הידועים גם בכינוי "בין כסה לעשור". בתקופה זו ניתן למשל לעודד את חיילים מסוכסכים לשוחח ביניהם ע"י ציוותם למשימות משותפות.

דמויות מרכזיות
וגיבורים

אויבים בסיפור החג

העונה

הקשר בין המועד
לתקופה

בבניית תוכנית החינוך ליחידה כדאי גם לעשות שימוש בחגים עוקבים ע"י פעילות אשר מחברת בין חגים קרובים מבחינת התאריך ומבחינה רעיונית, ולא רק מעמידה כל חג ומועד בפני עצמו. לדוגמא: יום הזכרון לשואה ולגבורה = משמעות הזכרון. "לזכור ולא לשכוח", מדוע אסור לנו לשכוח את את המאורעות ההם? מה הזיכרון מאפשר? מה הוא מונע? יום הזכרון לחללי מערכות ישראל = משמעות הזכרון הקולקטיבי בחברה הישראלית, כיצד אנו מצווים לזכור את מתינו? מהי משמעותו של זכרון זה במהלך שרותי הצבאי? האם הוא שונה מכל יום זכרון אחר באזרחות?

חגים עוקבים

ההתייחסות לחגים מקבילים בדתות השונות חשובה משתי סיבות עיקריות. האחת היא הכרה מעמיקה עם חיילים לא-יהודים ביחידה (במקרה וישנם), והשניה היא הכרה מעמיקה יותר עם אוכלוסיות לא-יהודיות עמן מתמודד צה"ל. לדוגמא: חנוכה, רמדאן וחג המולד = חגים מקבילים ליהודים, נוצרים ומוסלמים. תאריכים נוספים של הדתות הלא-יהודיות בישראל ניתן למצוא ברוב היומנים הנפוצים.

חגים מקבילים בדתות השונות

מילים

כמעט ולכל מועד ישנם מספר ציטוטים אשר ניתוחם והשוואתם לציטוטים שונים יכולים להוות דיון מעניין ומאתגר.

לדוגמא: יום הזיכרון לרצח רבין = "האלימות היא כרסום יסוד הדמוקרטיה". האם החברה הישראלית היא חברה אלימה? מדוע? האם קיימת אלימות מילולית ופיזית ביחידתכם? האם היא מועלת על פני השטח או מטואטאת מתחת לשטיח?

ציטוטים נבחרים מהמקרא ועד ספרות בת זמננו

לחגים ומועדים רבים ישנן ברכות מיוחדות. ניתן לבחון מה המשמעות הרלוונטית של ברכות אלו, מה עומד בבסיסן, מהי כוונתן.

לדוגמא: ראש השנה = "שנהיה לראש ולא לזנב". איפה בחיינו אנחנו מובילים ומנהיגים ואיפה עדר של מובלים? מהו ה"ראש" בצבא - המפקד או כל חייל וחייל? מהם המחירים של להיות "ראש גדול" בצבא? האם אני מוכן לשלם אותם?

ברכות

תפילות מייצגות את הצרכים, המאווים והרצונות של יחיד וקולקטיב. למי אני מתפלל? למה אני מתפלל? ניתוח נוסח התפילה ומשמעותיותו יכול לעורר דיון על רצונותיהם וצרכיהם הרלוונטיים של החיילים.

תפילות

לדוגמא: יום כיפור = "כל נדרי". אילו נדרים נדרתי השנה? מאלו נדרים אני רוצה להשתחרר? למה? האם הייתי רוצה להשתחרר ממחויבויות שלקחתי על עצמי? איך אני יכול להתמודד עם מחויבויות אלו? האם לא סומכים על המילה שלי?

שירים לחג, ישנים וחדשים, מהווים חיבור ידידותי ונעים עם תכנים וערכים הקשורים לחג. דרך שירים ניתן לבחון את המשמעויות השונות אותן ניסו לייחס לחג. לדוגמא, חנוכה = "אנו נושאים לפידים" אל מול "בימים ההם, בזמן הזה". שירים אלו מהווים

שירים

ייצוג של שתי תפיסות מנוגדות: התפיסה הניסית אל מול התפיסה שבמרכזה האמונה בכוחו של האדם לעצב את חייו – מהם הניסים להם אנו מצפים כיום בחברה המודרנית? מי שולט בגורלי? מה המשמעות של ניסים בשבילי בצבא?

פולקלור

סביב כל חג ומועד נטווחה במהלך הדורות רשת מסועפת של מנהגים ומסורות אשר למעשה היא זו הנותנת לחג את אופיו ומייחדת אותו מיתר הימים והמועדים. מלבד זאת, לכל עדה ישנם מנהגים שונים המייחדים אותה משאר העדות - זוהי הזדמנות ופתיח לגישור רב-תרבותי ביחידה.

לדוגמא: סוכות = אושפיזין - מנהג הכנסת אורחים לסוכה. מיהן דמויות המופת בחייך? מיהן הדמויות המשפיעות על דרך התעצבותך כחייל ומפקד? האם אלו רק בעלי דרגות או שמא גם חברים?

לכל חג ומועד אווירה שונה - החל מאבל (צום ט' באב) ועד שמחה אדירה (פורים - "עד דלא ידע") מה מיוחד בחג? איזו אווירה הוא יוצר? נסו לקשר את אווירת החג לאווירה ביחידה - האם תמיד ניתן לשמוח כמצווה? מי קובע את האווירה, החיילים או הסגל?

לדוגמא: המעבר החד בין יום הזיכרון ליום העצמאות = מעבר בין עצב לשמחה. היכן בחיי ישנם מעברים חדים בין מצבי-רוח? כיצד אני מתמודד בצבא עם המעברים החדים במצבי הרוח (שבת - מוצ"ש, שבוע שטח - שבוע נופש)? האם האווירה ביחידה מתאימה למועד? האם יש בכלל צורך ב"התאמה" הזו?

מועדים מסוימים נסגרים או נפתחים בטקסים רשמיים אשר לעתים נדמה כי הם אינם מקושרים לחיינו. יש לזכור כי טקס אינו חייב להיות רק זה המתקיים ברחבת המסדרים בניצוחו של רס"ר הגדוד, והוא יכול להיות גם טקס קטן ואינטימי אשר יצור את אותו הבדל בין יום רגיל למועד הספציפי.

לדוגמא: יום הזכרון לרצח רבין = טקס לזכרו של רבין. מהם הטקסים בהם השתתפתי בחיי (ברית מילה, בר מצווה, חתונה...)? מהי המשמעות של טקסים אלו? מה המקום של טקסים בצבא? האם ניתן לשמור על סדר והיררכיה במערכת הצבאית ללא טקסים ומנהגים אלה?

כולנו אוהבים לאכול. בד"כ יש לישראלי המצוי נטיה להתנפל על האוכל מיד כשהוא מוגש. לכל חג ישנם מאכלים מיוחדים ואף ארוחות שלמות מיוחדות. מכל אלה ניתן למצוא הקשרים ישירים ועקיפים דרכם ניתן לבנות פעילות שלמה.

לדוגמא: קשר ישיר - פסח = מרור. מהם המרורים אותם אנו אוכלים כיום? מהם נקודות הקושי והתסכול בחיינו? מהם המרורים בחיי הצבאיים? האם הם כורח המציאות? קשר עקיף - חנוכה = סופגניות. מהם המנהגים והערכים אותם אנו "סופגים" כחברה מבחון? מה אני מוכן לספוג או ללמוד ממפקדי/פקודי? כיצד אני סופג, לומד ומשתנה ע"י ניסוי וטעייה.

למועדים רבים בלוח השנה העברי קיים לבוש מסורתי אשר נע ברובו על המתח שבין החגיגי

מנהגים / מצוות

אווירת החג

טקס

ארוחה

לרשמי. דרך בחינת הלבוש והקשרו למועד ניתן לגעת במגוון נקודות מהחיים, למרות שהחייילים נשארים לבושים במדיהם...

לדוגמא: שבועות = לבוש לבן. מהי המשמעות של בגדים לבנים בעבורי? האם הם למעשה מסכה של טוהרה? האם טוהרה היא כסות ללבוש או שמא עניין פנימי, אישי? מה מסמלים המדים אותם אני לובש בצבא? מה מטרתם? האם אני אדם קצת אחר כשאני בכסותם?

העדות השונות המרכיבות את החברה הישראלית משתקפות בצורה ברורה דרך המסורות השונות בהן כל עדה וקבוצה נוהגת בחגים השונים. שוני זה בא לידי ביטוי במאכלים, טקסים, לבוש וכד'. בחינה מעמיקה של המסורות השונות תהווה פתח להבנה ולגישור פערים בין-תרבותיים ביחידה.

לדוגמא: פסח = חגיגות המימונה הנחגגות בעדה המרוקאית עם צאת החג. מדוע קיים מנהג המיוחד והמייחד קבוצה עדתית אחת? האם אין מצב זה רק משמר את השוני וההבדל? האם אנו מעוניינים לשמור על המגוון? האם רב-התרבותיות ביחידה מועילה או שמא מזיקה? מה ההבדל בין "כור היתוך" ל"רב תרבותיות".

אדם ואדמה

בתרבויות מסוימות מתייחסים אל הגוף והנפש כאל מכלול אחד בלתי-ניתן להפרדה. ביהדות הגוף והנפש הם אמנם שני מושגים נפרדים אך ניתן לראות את הקשר ביניהם במסורות ובמנהגים השונים. ניתן להשתמש במנהג הפיזי-מעשי כמקור להבנת החג, דרכו ניתן ללמוד על מטרות החג כלפי נפשו של האדם.

לדוגמא: יום כיפור = צום ועינוי הנפש. היכן בחיינו אנו מענים את גופנו? היכן את נפשנו? האם עינויים אלו נעשים מתוך בחירה? היכן בשירות הצבאי ישנם סממנים של עינוי הגוף והנפש (סדרת-שבי, זובור וכד'), האם העינוי תלוי גם ב? בצורה בה אני תופס אותו?

ישנם חגים המתקשרים בקשר ישיר או עקיף למקום מסוים (לרוב בארץ) - חבל ארץ, עיר, אתר, נחל וכד'. ניתן לעשות שימוש במקומות אלו לבניית פעילות - אם באופן פיזי ע"י ביקור במקום (סיור לימודי), ואם ע"י ביקור "רוחני", כלומר פעילות כלשהי הקשורה למקום (למידה, סרט) ועוד.

לדוגמא: ל"ג בעומר - מערות בית גוברין. קונוטציה אפשרית המבזיקה במוחנו עם הישמע המילה "מערות" היא "הסתתרות", היכן בחיי אני מסתתר? תחת אילו מסכות אני מסתתר? האם ביחידה אני "מסתתר" ונחבא אל הכלים או שמא אני מוביל ומשפיע?

מועדים מסוימים בלוח השנה העיברי מקורם בחגים חקלאיים קדומים, דרך קשר זה ניתן לבחון את החיבור והקשר שלנו כיום אל האדמה והטבע.

לדוגמא: ט"ו בשבט = כי האדם עץ השדה. מה הקשר שלי כיום אל הטבע? כמה אני רחוק

לבוש

המסורות השונות
בעדות השונות

היחס במועד אל הגוף
ואל הנפש

מקומות הקשורים לחג

ומנותק? מהוא היחס בין צה"ל לבין הטבע? האם בכלל קיימת מחשבה שכזו?

הקשר לטבע

מתודות

אין די בבחירת נושא מתאים בכדי להשיג את המטרות והיעדים אותם הצבת לעצמך בשלב הראשון במודל זה. הדרך והאופן בהם עוברת הפעילות היא תנאי הכרחי לפעילות מוצלחת אשר תשיג את היעדים. פעילות שכזו הינה תוצאה של שימוש משולב במתודות מתאימות. מתודה מתאימה היא זו אשר בעזרתה אנו מצליחים להעביר לא רק את המסר שרצינו בצורה הטובה ביותר, אלא זו המצליחה ליצור תובנות נוספות ומעמיקות אצל החניכים. בנוסף לכל זאת היא גם מעניינת, מאתגרת ובעיקר משאירה את החיילים ערים... מתודות המכילות כמה שיותר גירויי חושים שונים הינן מתכון די-בטוח להצלחת הפעילות. להלן רשימה של מתודות שמטרתה לעורר את הדמיון. שים לב, הרשימה היא חלקית, וכוללת אך ורק מתודות מיוחדות לחג. כמובן שישנן עשרות מתודות נוספות ושונות שביכולתך להשתמש בהן.

לרוב טקסים נתפסים כהכרחיים ומייגעים. ניתן לשנות את היחס לטקסים ע"י שיתוף החיילים בהכנתם ובחינה מעמיקה של התכנים המופיעים בהם והפיכתם לרלוונטים לסיטואציה היחידתית ולחיי החיילים כיום.

טקס

כמו שכבר ציינו, כולנו אוהבים לאכול...שימוש יצירתי בארוחת החג והפיכתה למעבר ל"רק ארוחה טובה" יצוק לתוכה תוכן משמעות ועניין. יש לזכור כי לא רק ארוחה חגיגית בחדר האוכל היא מתודה לפעילות אלא אף ארוחה של מנות קרב בשטח יכולה להיות מתודה מעולה כאשר ניגוד חריף זה מהווה פתח לפעילות ושיחה.

ארוחה

הסרט מגרה את חושי הראיה והשמיעה וביכולתו לחבר בין החניכים לבין תכנים רצויים. עם זאת, יש לדאוג ולהכין את החניכים לצפייה בסרט – כלומר למקד את תשומת לבם למרכיבי הסרט הרלוונטיים – אם ע"י דיון מקדים ואם ע"י מתן שאלות לצפייה.

סרט

המסורת הנוגעת לחגים מסוימים כוללת את מנהג הסדר (סדר פסח, סדר ט"ו בשבט, תיקון ליל שבועות...). מנהג זה הינו מתודה מצוינת לפעילות אשר כל שנשאר הוא ליצוק לתוכה את התכנים הרלוונטיים, בקטעי הקריאה, באופי הארוחה והמנות, בשירים...

סדר

פעילות הכוללת יציאה מהבסיס ומהשגרה לסיוור או טיול תהיה מרעננת, מיוחדת ולימודית באופן שיהיה קשה לחקותו בבסיס היחידה.

סיוורים במקומות הקשורים לחג

המתודה הטקסטואלית כוללת את כל קטעי המלל כמו קטעי קריאה, שירים, מקורות וסיפורים. בפעילות המבוססת על טקסט יש להשקיע מחשבה כיצד להפוכה לפעילות אקטיבית ואף אינטר-אקטיבית בכדי שלחיילים יהיה קל יותר להישאר בעניינים... רצוי, למשל, לשתף את החיילים בקריאה ואף בהמחזה של הטקסט.

טקסט

מתודה שכזו הינה דרך מעולה לשתף מספר רחב של חיילים בפעילות ודרכה ניתן לעשות חיבור מעניין ומיוחד בין תכני החג למציאות העכשווית ביחידה. יתרונה הגדול הנוסף הוא כי הצגה טובה תיצור הווי יחידה וגיבוש.

הצגה

החיילים בבסיסים ובקורסים השונים כמעט ואינם באים במגע עם אומנות כולשהי, מתודה זו הינה רחבה ומקיפה מגוון גדול של אפשרויות, החל מציור וכלה ביצירה בחמר ובפלסטלינה. מתודה שכזו אשר תאלץ את החיילים להתבטא באופנים אשר הם אינם רגילים להם במסגרת הצבאית, "תוציא" מהם תכנים ורעיונות אשר מתודה אחרת תתקשה להוציא. בנוסף, תוצרי פעילות זו יכולים לשנות את פני היחידה והאווירה בה.

אומנות

לעיתים דווקא מתודה מתוך העולם הצבאי (שולחן חול, תחקיר ארוע, נוהל קרב...) אשר "תולבש" על ארוע מתוך חג ומועד תהיה ברורה ונהירה יותר לחיילים במידה ותעשה בטוב טעם.

מתודה צבאית

ביחידות רבות קיים לוח יחידה אותו ניתן לרתום לטובת המועד אם בפני עצמו ואם כפרסומת או מתודת פתיחה לפעילות מעמיקה. כדאי לחשוב כיצד ניתן להפעיל את החיילים ולרתום אותם לבניית לוח הקיר הפעיל.

לוח קיר פעיל

שלד לבניית הפעילות

מטרת-על:

מועד:

נושא:

יעדים:

שם לבחירת מטרת ברורה וממוקדת
לפעילות היא המרכיב החשוב ביותר
בבניית פעילות מוצלחת.

מהלך הפעילות:

פתיחה:

תפקידה להכניס את החיילים לאווירת
הפעילות וליצור אצלם סקרנות ועניין, כך
שירצו לקחת בה חלק פעיל.

מרכז הפעילות:

כשמו כן הוא... כאן המקום להגיע
לעומקה של הפעילות. נסה לתת מענה
למטרות החשובות ביותר שהצבת.
השתמש במקורות ובכלים החינוכיים
העומדים לרשותך במודל.

סיכום:

זה המקום לסגור את הקצוות... כיצד היית
רוצה שהחיילים יסיימו את הפעילות -
באיזו אווירה? עם אילו מחשבות /
שאלות?
בדוק את עצמך לקראת סיום: האם המטר
הועבר? האם נתת מענה לכלל המטרות
שהצבת?

◆ לנוחותך מצויה דוגמא למילוי דף זה בסוף חוברת המקורות.

- 1.
- 2.
- 3.

חשוב לבנות את מהלך הפעילות כך שתשיג את מטרותיך לפעילות זו, תוך התייחסות מלאה ככל הניתן לשאלון
ההתאמה שמילאת בחלק הקודם.

מחשבה לעתיד – כיצד ממשיכים מכאן? כיצד הפעילות הבאה מהווה המשך לנקודה הערכית-
חינוכית אליה הגענו בתום פעילות זו?

◆ לנוחותך מצויה דוגמא למילוי דף זה בסוף חוברת המקורות.

דף משוב

תיאור מהלך
הפעילות
(בפועל):

מה למדתי השנה?

מה אני רוצה ללמוד
בשנה הבאה?

נקודות לשימור:

תוכן הפעילות

מבנה הפעילות

נקודות לשיפור:

תוכן הפעילות

מבנה הפעילות

הערות:

הצעות לפעילויות
המשך הקשורות
לפעילות אותה
עברנו: